

A BUDAI VÁR SZEREPE AZ 1849. ÉVI TAVASZI HADJÁRATBAN

A főváros birtoklása mindig is elsőrangú politikai jelentőségűnek számított a mindenkori hatalom számára. Így volt ez Magyarországon is, ezért nem csodálható, hogy 1848–49 fordulóján a forradalmi erők, de még inkább a császári-királyi hadvezetés fokozott érdeklődéssel fordult a magyar főváros felé. Utóbbi egyenesen hadművelleti középpontjának jelölte ki, birtokba vételével egyúttal a forradalmi erők végső megsemmisítését is remélve. Nem véletlen különben, hogy az 1849. január 2-án Pesten összeülő magyar haditanácsban – amelynek az elkövetkezendő időszak hadművelleti tervének irányát kellett kijelölnie – politikailag vált hangsúlyossá az a vélemény, amely szerint semmi szín alatt nem lehet a főváros harc nélküli feladásába belemenni. Csány László teljes hatalmú országos kormánybiztossal szemben a katonák viszont egyértelműen csak a katonai szempontokat érvényesítve elérték, hogy a magyar erők összpontosításának érdekében feladják a fővárost. Amint a honvédsereg erői lehetővé tették az ellentámadást, a magyar haditervek legfőbb kérdése a főváros visszafoglalása lett, igazából csak ennek mikéntje volt kérdéses.

A magyar fősereg tavaszi ellentámadása a császári hadvezetés számára – de az európai közvélemény számára is – hihetetlen eredményt produkált: ütközetek és csaták sorozatában verték meg a császári-királyi csapatokat. Azt is hozzá kell tennünk azonban, hogy a március 30-i egi haditerv eredeti célkitűzését – a főváros visszafoglalását – nem sikerült első nekifutásra elérni. Az isaszegi győzelmet követően április 7-én Gödöllőn ült össze Kossuth Lajos és a hadsereg vezetése, hogy döntést hozzon a további hadműveletekről. Kossuth a fővárosba szorult császári fősereg elleni frontális támadást erőltette, hogy a politikai cél – a szabad Pest-Buda – minél hamarabb elérhető legyen. A katonáknak azonban ismét sikerült józanabb, nagyobb előnyökkel kecsegtető tervet elfogadtatniuk. A komáromi hadművelettel olyan helyzetbe hozták a császári hadvezetést, hogy – ha nem akart csapdába esni, s ezáltal döntő vereségnek kitenni főerőit – fel kellett adnia nem egyszerűen csak a magyar fővárost, de ki kellett ürítenie az ország központi területeit is. Tehát magyar oldalon a katonai szempontok háttérbe szorították a politikai igényeket.

Ugyanakkor a császári hadvezetésben is megváltozott a fővezér személyével együttesen a gondolkozásmód. Alfred von Windisch-Grätz tábornagy leváltását követően Welden tábornagy mindenekelőtt a katonai szempontokat figyelembe véve döntött a magyar főváros feladásáról és csapatainak Pozsony térségében történő összevonásáról. Legfőbb törekvése a megtépázott császári-királyi alakulatok rendezése, se-regtesteinek összevonása lett, hogy alkalmassá tegye őket a magyar csapatok Bécs ellen várható támadásának feltartóztatására legalább addig, amíg az egyre türelmetlenebbül sürgetett orosz segítség megérkezik, vagy jobb esetben maga az orosz intervenció bekövetkezik. S valóban, a magyar hadvezetés komolyan számolt a hadművellet nyugati irányú továbbfejlesztésével, 1849 májusában a harcok súlypontja mégis a magyar főváros térségébe került. Ebben pedig megint csak elsősorban katonai szempontok voltak a meghatározóak, nem elhanyagolva persze a politika kívánalmait sem. Jelen tanulmány arra keresi a választ, milyen körülmények között került sor a budai vár ostromára, milyen okok eredményezték azt, hogy a főváros magyar seregek általi birtoklásának már katonai jelentősége is lett, emellett az ostrom néhány sokat vitatott, nemegyszer eltorzított „rejtélyéről” is igyekszik fellebbenteni a fátylat.

1849. május derekán már egy egész ország várta türelmetlenül a híreket Budavár bevételéről. A közvélemény – függetlenül politikai vagy katonai szempontoktól – egyértelműen a sikeres tavaszi hadjárat méltó

és mindenképpen kívánatos megkoronázásának tekintette a vár bevételét, így nem csoda, hogy tomboló lelkesedéssel fogadták a május 21-éről szóló híreket mindenütt. A kormány székhelyére, Debrecenbe Kmety György ezredest, az ostrom egyik kitűnő hadosztályparancsnokát küldte Görgei Artúr a jelentéssel, amit Kossuth kormányzóelnök, a kormány és az országgyűlés tagjai egyöntetű elismeréssel fogadtak. A hadseregnek megfogalmazott általános köszönet mellett záporoztak a kitüntetések, a főparancsnoknak maga az országgyűlés szavazta meg az altábornagyi előléptetést és azt az I. osztályú katonai érdemrendet, amit az egész szabadságharc során ezen kívül csak Bem kapott meg. Így mindjárt az elején el kell oszlatnunk azt a félreértést, ami mindmáig felbukkan közgondolkodásunkban, miszerint a katonák a politikusok ellenére vonultak Budavár ostromára, amely felesleges, sőt káros volt, mert idő- és erőpocsékolással járt. A korabeli sajtót tanulmányozva különben egyértelműen kitűnik, hogy ez a vélemény csak később fogalmazódott meg, amikor a vereség következtében megindult a bűnbak keresése. A magyar közvélemény kifejezetten igényelte Budavár visszafoglalását, ami az emberek szemében az ország szabadságának szimbóluma volt. A politikusok úgyszintén igényelték azt, különösen a Függetlenségi Nyilatkozat kihirdetése után, hiszen annak csak úgy lehetett számítani a külföldi hatalmak általi elfogadására, ha demonstrálják is, hogy az ország erői képesek a függetlenség biztosítására. Az is kétségtelen viszont, hogy ezen elvárások ellenére is dönthetett volna a magyar hadvezetés úgy, hogy nem bajlódik egy vár ostromával, hanem az ellenséges főserg megsemmisítését tűzi ki céljául, amivel előbb vagy utóbb Budavár birtokába is jut. Megvolt-e azonban erre a lehetőség? Egyértelműen kijelenthetjük, hogy nem.

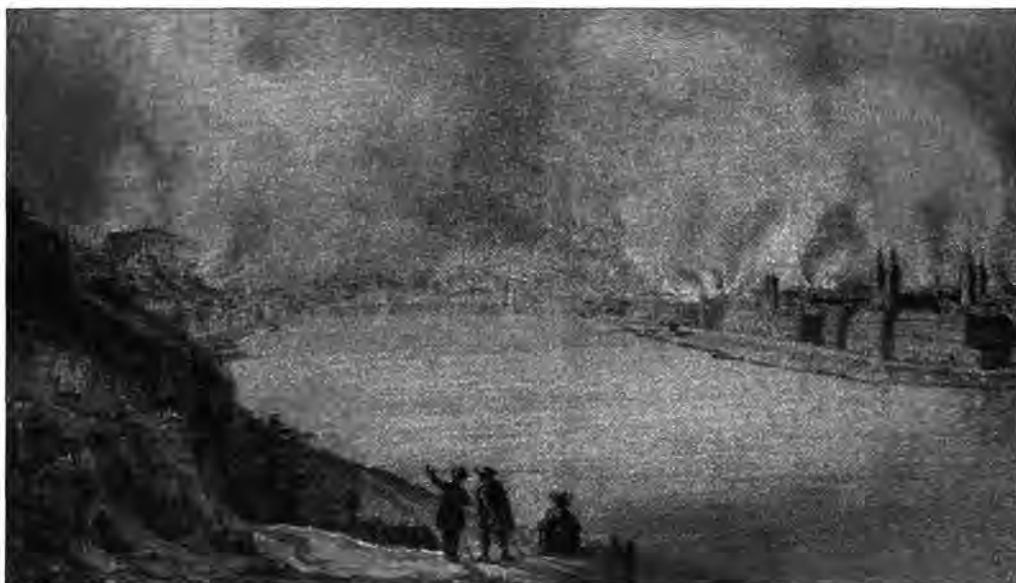
A komáromi hadművelet döntő fázisát az jelentette, hogy a magyar főserg a császári ostromzár áttörése után átkelt a Duna jobb partjára, s az ellenséges utánpótlási vonalak elvágása után döntő csapást mért a csapdába szorított császári-királyi főerőkre. A hídvérés azonban elhúzódtott, s amikor április 26-án sikerült a honvédseregnek átkelnie a Dunán, már Komárom térségében tartózkodott a császári főserg. A csatában ugyan vereséget szenvedett, de ki tudott bújni a bekerítésből, s elegendő ütőképességgel rendelkezett ahhoz, hogy a további hátrálást veszélyeztető magyar támadásokat visszaverje. A magyar hadművelet tehát csak a minimális célt érte el, a császári csapatok kivonását az ország legnagyobb részéről. A korabeli stratégiai elvek szerint is a megvert ellenséget üldözni kellett, hogy vereségét döntő mértékűvé lehessen fokozni. Ennek azonban megvoltak a maga követelményei.

Először is a támadás folytatásához szükséges megfelelő létszám és anyagi feltételek. A magyar főserg pedig április végén egyikkel sem rendelkezett, ami már a 26-i komáromi csatában kiderült. De hogyan lehetséges ez? Hiszen alig egy hónapja még a támadáshoz megfelelő erővel rendelkezett a honvédsereg, s azóta csak győzelmeket aratott. Csakhogy ezek a győzelmek – bármilyen fényesek és lelkesítőek voltak – csupán részgyőzelmek voltak. Megrendítő erejű vereséget csak Nagysallónál mértek a császáriak tartalék hadtestére, amely nem tudta időben végrehajtani összpontosítását. Miután pedig a magyar hadműveletek fő irányából elkerült, ez a hadtest is rendeződni tudott. Így a császári csapatok, ha megtépázva is, de azért harc képes seregtestekkel húzódtak Magyarország nyugati szegélyére, egyúttal összpontosultak is Pozsony központtal. Az említett tartalék hadtest pedig pótolta azokat a veszteségeket, amelyek a vereségek következtében érték a hadsereg harcoló állományát. Csatlakozhatott a visszavonuló főserghez egy másik jelentős erő képviselő seregtest is, Simmunich altábornag korábban Komáromot ostromló hadteste, sőt az ország megszállásához szétszórt különféle helyőrségek is, amelyek együttes létszáma már tekintélyes volt. Összességében a császári-királyi hadvezetés 54 443 katonáját és 237 lövegét tudta bevetni Pozsony térségében egy magyar támadás elhárítására. Görgei ellenben ennek csak alig a felét. A támadáshoz rendelkezésre álló I. és III. hadtest, valamint a VII. hadtest 2. hadosztálya április 25-én összesen 27 826 fő volt 107 löveggel, tehát a másnapi csata veszteségeit ez még nem is tartalmazta. Fel lehetett volna még a támadáshoz használni a komáromi várőrség egy részét is, továbbá bevonni a Kmety-hadosztályt, ez azonban a legmerészebb számítással is csak 10 000 fővel növelhette volna a létszámot. Ilyen hátránnyal (főleg a tűzérés terén) támadásnak indulni egyszerűen felelőtlen lett volna. És itt fel kell hívni a figyelmet a dolognak egy olyan vonatkozására is, amelyet az üldözés hiányát számon kérő botcsinálta stratégiák számításon kívül hagynak. A császári hadvezetés elemi hibáit kihasználva (amelyre Welden főparancsnoki kinevezése óta nem nagyon volt már példa) talán

lehetséges lett volna az ellenfél teljes kiszorítása az országból, további részgyőzelmek aratása. De döntő vereséget mérni egy ilyen túlerővel rendelkező ellenfélre – még akár Bécs elfoglalásával is, amelyre pedig alig volt esély – lehetetlen. Ez esetben pedig hiábavaló a magyar előrenyomulás, mert csak saját magát fenyegeti vele, hiszen a túlerejű ellenséges seregtettek között, messze a saját utánpótlási bázisoktól, előbb-utóbb olyan helyzetbe kerülne, amely katasztrofális vereséget eredményezne. Egy meghatározott, reális cél nélküli előrenyomulás az igazi erőpazarlás. A magyar támadás további folytatásához el kellett érni legalább a létszámviszonyok kiegyenlítődését és az ellátási bázisok előrevonását. Mert a magyar győzelmeknek az is következménye volt, hogy a császári csapatokat visszavetette ellátási bázisukhoz, ugyanakkor a magyar utánpótlási vonalak nagyon megnyúltak. Amíg a császári hadvezetés támaszkodhatott a jóval fejlettebb ausztriai és nyugat-magyarországi közlekedési hálózatra (Pozsonyt és Sopront vasútvonal kapcsolta már a birodalom belső területeihez!), addig a magyar utánpótlás csak úttalan utakon araszolhatott a messzi Tiszántúlról Komárom felé. A legfontosabb magyar közlekedési csomópont – Buda a Lánchíddal, az egyetlen magyarországi állandó Duna-híddal – pedig ellenséges kézen volt.

De hogyan csappant így meg a magyar főszereg létszáma? Előrenyomulása közben – ahogy korábban a császári haderőnek is – helyőrségeket kellett hátrahagynia, illetve kisebb-nagyobb csapattesteket kiküldöntenie (elvezényelni). Utóbbiakat elsősorban a Felvidéken, hogy biztosítsák a terület újbóli bekapcsolását az ország vérkeringésébe, és hogy fedezzék az előrenyomuló hadsereg oldalát. Ebben az időben jelent meg ugyanis az északi megyék területén, a galíciai helyőrségekben felszabaduló katonaságból összeállított, Vogel altábornagy vezényelte császári hadtest (mintegy 7800 ember 24 löveggel), amely komoly bonyodalmak okozására lehetett volna képes. Egy teljes hadtestet, Aulich Lajos tábornok II. hadtestét (kiegészítve az Asbóth-hadosztállyal) Pesten kellett állomásoztatni Budavár császári várőrségének féken tartása miatt. Ebből a 10 510 emberből és 48 lövegből álló csoportosításból nyilvánvaló, hogy 5–6 ezer embernél többet nem lehetett a főszereg támadásához felhasználni, s ez is komoly veszéllyel járt volna egy esetleges jól előkészített császári kitörés esetén. Akárhogyan is osztunk-szorunk, a honvédsereg nyugati offenzívájához más hadszínterekről, illetve a tartalékok mozgósításával kellett előteremteni a szükséges erőt. Erre volt is remény, s

*Rohn Alajos: Pest bombázása, 1849. május 13. Papír, színezett litográfia.
Megjelent a Hölgyfutár 1850. II. kötetének július 1-i száma mellett.*

Kossuth is felhívta Görgei figyelmét arra, hogy az erők kiegyenlítődéséig ne kockáztassa a főserget kétes kimenetelű támadással. Kossuth még május 8-án is arról ír, hogy amíg nem éri el az 5000 főt a magyar fő-sereg létszáma, ne folytassák a támadást nyugat felé, sőt felveti annak a lehetőségét is, hogy a császári fő-erőktől elszakadt Jelačić altábornagy hadseregét kellene megtámadni a Délvidéken. Ugyanakkor megerősíti, hogy két-három héten belül 12–15 000 újoncot küld a fősergeknek. Bem Erdély felszabadítását követően, április közepén vonult ki egy hadtesttel a Bánságba, és reális volt az esélye arra, hogy Perczel Mór tábornok Bácskában győztes csapataival karöltve rövid időn belül megtisztítsák ezt a területet is. Ezt követően 10–15 000 embert lehetett volna az itteni csapatokból a fősereg erősítésére fordítani, azok megérkezésére viszont legalább három hétig várni kellett.

Mindezek a katonai szempontok komolyan felértékelték Budavár stratégiai helyzetét, hiszen a magyar fősereg minél gyorsabb megerősítése alapkérdés volt a további hadműveletek szempontjából. A császári hadvezetés pontosan tudta, hogy miért hagy jelentős helyőrséget Budán: ez volt a legbiztosabb módja a további magyar támadás lassításának. És még a véletlen is a kezére játszott. Jelačić bán ugyanis a császári visszavonulás elrendelésekor érkezettnek látta a pillanatot régi tervének megvalósításához, önálló vezényleti pozíció megszerzéséhez. Keresztülvitte Weldennél, hogy hadtestével délre vonulhasson, és újabb lendületet adjon a Perczel Mór tábornok hadi sikerei miatt visszaszorult szerb felkelésnek. A császári főparancsnok nem bánta, hogy megszabadulhat a folyton okvetetlenkedő, de magas közjogi méltósága miatt támadhatatlan alvezértől. Reményei szerint egyúttal a magyar hadvezetés figyelmét is megoszthatja ezzel, s a Budán hagyott közel 5000 fős helyőrséget is nagyobb kintásra buzdíthatta, ugyanis Jelačić feladatául szabta, hogy a lehetőségekhez képest tartsa a kapcsolatot a helyőrséggel és igyekezzen felmenteni azt magyar ostrom esetén. Így tekintélyes mennyiségű hadianyagot is hagyhatott a várban, amivel nem terhelte visszavonuló csapatait, s mégsem kellett attól tartania, hogy a honvédek zsákmányálul esik.

A magyar hadvezetésnek ebben a helyzetben kellett döntenie a komáromi csatát követően a további hadműveletek irányáról. Klapka György tábornok vetette fel a Budavár birtokbavételére vonatkozó elképzelést. A létszámok kiegyenlítődésének igénye mellett utalt politikai vonatkozásokra is, jelesül a Kossuth és Görgei között ezekben a hetekben létező valószínűtlenül szívélyes viszony esetleges megváltozására, ha Kossuth (és a politikusok) régi vágyát – a főváros birtoklását – nem igyekeznek teljesíteni (ami különben jól meghatározható katonai érdeke is a honvédseregnek). Görgeit, aki maga is fontolgatta a Győrön át történő további előrenyomulást, elsősorban a katonai indokok készítették meghatárolásra. Nem lehetett tudni, mennyiben befolyásolta Klapka politikai indíttatású felvetése, de ha politikai szempontokat is mérlegelt, sokkal inkább az tarthatta vissza a további előrenyomulástól, hogy tartott a hadsereg parancsnoki karában várható tiltakozásoktól a Lajta átlépését illetően.

Hasonló dolognak Görgei már tanúja volt 1848 októberében. A Budavár ostromát előirányzó terv ellen leginkább Bayer József ezredes, a hadsereg vezérkari főnöke tiltakozott. Ő a Duna bal partján akart Pozsony felé támadni, a leggyengébb s legjobban megtépázott Wohlgemuth-hadtest védelmi szakaszán áttörve. Ő végül is a tábori tüzéséggel aggasztó lőszerhiánya miatt mondott le tervének azonnali kivitelezéséről, bízva abban, hogy az ostrom nem lesz túlságosan hosszú. Ellenvéleményét mindazonáltal fenntartotta, s amikor végül Görgei Budavár ostroma mellett döntött, durcásan betegeget jelentett.

Végül is a magyar hadvezetés elsősorban katonai szempontokat mérlegelve hozta meg a döntést Budavár ostroma mellett, amely egybevágott a politikai vezetés szándékaival is. Tulajdonképpen arról volt szó, hogy egy kényszerű hadműveleti szünetet (amíg az erősítések beérkezésére amúgy is várni kell) a lehető legcél-szerűbben használjon fel a hadsereg. Nem a hadműveleti irány általános értelmű megváltoztatásáról volt szó, s nem adták fel a nyugati irányú későbbi előretörés gondolatát sem. Éppen ennek az offenzívának az előkészítése volt a szándék: megszüntetni egy veszélyes ellenséges támpontot a fősereg hátában, illetve biztosítani a legmegfelelőbb utánpótlási vonalat. Az már más kérdés, hogy az ostrom elhúzódásával értékes idő ment veszendőbe, és ez alatt a meglehetősen hosszú idő alatt sem jutott el érdemleges erősítés a fősergekhez. Így aztán a június közepén meginduló magyar támadásra mindössze a II. hadtesttel növelhette erőit a magyar hadvezetés, amit végső soron – egy kis kockázatvállalással – majdnem teljes egészében megethetett

3.3.1. August von Pettenkofen: Budavár visszafoglaló ostroma északnyugatról, 1849. május 21-én.

volna április végén is. Ezt azonban előre nem lehetett látni, a magyar tervezés alapja április végén a jelentős erősítések bevárása volt, amelyre a politikai vezetés határozott ígéretet tett. Maga a döntés tehát, amely a vár ostromához vezetett, nem kárhoztatható, sokkal okosabbat abban a helyzetben nem lehetett volna tenni. A hadművelet végrehajtásában azonban már jócskán mutatkoztak hibák.

Ezúttal rosszul működött a magyar felderítés, illetve annak kiértékelése. A feldunai hadsereg vezérkara nem tudott arról, hogy a budai várat, ezt a harmadrendű erődöt nagyon komolyan megerősítették. Azt ugyan tudták a magyar táborban, hogy a vár parancsnoka Heinrich Hentzi von Arthurm vezérőrnagy lett, aki a császári-királyi hadsereg egyik legalaposabb műszaki képzettséggel rendelkező tábornoka volt, s 1848 tavaszáig az aknászkar élén állt. Ez már önmagában figyelmeztető jel kellett volna legyen, de a magyar vezérkar ebből inkább azt a téves következtetést vonta le, hogy akár a kapitulációra is rábírható lesz, hiszen magyarországi születésű, s a reménytelen helyzetben így talán könnyebben hajlik majd a megegyezésre. Hentzi azonban nagyon alapos munkával védhető állapotba hozta az erődöt. Carl Trattnem von Petroza mérnökkari ezredes a védművek kiépítésében és felújításában segítette, míg Joseph Dietrich von Herrmannsberg tüzér vezérőrnagy a tüzérség megfelelő telepítésével. Az első jelzés a vár megerősítéséről a hadügyminiszteri tárcsa ideiglenes átvételére Debrecenbe Pesten át utazó Klapkától jutott el a hadsereghez (de a május 2-án írott levél már csak Buda alatt került Görgei kezébe).

Május 4-én bontakozott szét az I., II. és III. hadtestből, valamint Kmety hadosztályából álló ostromsereg a vár körül. A II. hadtest a Gellérthegy mögött táborozott, s a vár déli része volt támadási iránya. Az I. hadtestnek a nyugati falszakaszt kellett támadnia, a III. hadtestnek pedig az esztergomi rondellát (akkor IV. számúnak nevezték) és az északi falszakaszt. Kmety hadosztálya a Vízivároszt szállta meg, s feladata a Lánchíd és a Vízikapu között húzódó védművek elfoglalása volt, amivel a vár vízvezetékét is birtokba vehette volna. Ez utóbbi szakaszon történt az első magyar roham is, még 4-én, szinte menetből. Az élen rohamozó 10. honvéd zászlóalj olyan erős tűzbe került, hogy állományának harmadát elveszítette, s maga Kmety is megsebesült. Nyilvánvalóvá vált, hogy egyszerű rohammal nem lehet elfoglalni a várat, szabályos ostrom-

ra kell felkészülni, komoly műszaki előkészítéssel és ostromtüzérség alkalmazásával. Ostromtüzérséget viszont nem állítottak fel a hadseregnél, így elkezdődött a kapkodás. Komáromból kellett ostromágyúkat hozatni, s amíg az megérkezett, elkezdődött a műszaki előkészítés, az ütegállások kiépítése. Ez utóbbit csak éjszaka és a legnagyobb csendben lehetett végezni, hogy a vár tüzérsége ne tegye lehetetlenné, így csak lassan haladt. És itt újra el kell oszlatni egy makacsul élő legendát arról, hogy a vár bevetését Görgei és Guyon Richárd tábornok makacs gyűlölködése is hátráltatta, mert a komáromi várparancsnok vonakodott az ostromágyúkat elküldeni. A két tábornok valóban nehezen viselte el egymást, s Guyon tiltakozott is arra hivatkozva, hogy az ágyúk elvitele gyengíti Komárom védelmét, de végül is teljesítette az utasítást. Az ostromágyúk valójában időben érkeztek, s már 14-én készen álltak arra, hogy tüzelőállásba kerüljenek. A műszaki munkálatokkal azonban még nem készültek el. A Naphegyen jelölték ki a réstörő üteg helyét, ami 720 méterre volt a Fehérvári rondella melletti falszakasztól, amelyen rést kívántak lőni. Először a leszerelő üteg tüzelőállását építették ki és telepítették oda a lövegeket, hogy megakadályozzák a vártüzérség ostromlövegek elleni tűzcsapását. A sok időt rabló óvatosság nem volt felesleges, bizonyos erre, hogy a vártüzérség még ilyen körülmények között is képes volt a 4 huszonnégy fontos és 1 tizenhét fontos ostromágyúból kettőt leszerelni, vagyis harcképtelenné tenni 16-án és 17-én. Az ostromtüzérség végül is csak 16-án hajnalban kezdte meg működését, de két nap alatt sikerült rést törnie. Időközben aknaásással is próbálkoztak a honvédsereg utászai, Gustaw Usener százados vezetésével, de a sziklában csak nagyon lassan haladt a munka. Így 17-én Görgei elrendelte a rés elleni rohamot, anélkül, hogy a feltételek meglétéről meggyőződött volna. Igazából nem tudjuk pontosan, hogy mi volt a magyar hadvezetés szándéka ezzel a rohammal.

Bayer József utólag „szemrevételezésnek” nevezte, amit a rés járhatóságának, illetve a legmegfelelőbb támadási pontok meghatározásának céljával indítottak. Kedvező körülmények esetén a támadást tovább kellett volna fejleszteni a vár elfoglalásáig. Meglehet, hogy ez csak utólagos magyarázkodás a feleslegesnek bizonyult véráldozatok miatt, de az is igaz, hogy pontos információkat kellett szerezni a védelem helyzetéről, s azt ezen a módon lehetett a leggyorsabban elérni. A támadást végül is minden ponton visszaverték, kiderült a rés járhatatlansága, de az is, hogy az északi szakaszon a 13 méter magas falak megmászásához rövidek az ostromlétrák, a déli szakaszon pedig a Várkertben nem volt megfelelő a műszaki előkészítés, minek következtében az ostromlétrákat még a várfal tövéhez sem lehetett felvinni. Az elkövetkező napok ezeknek a hiányosságoknak az elhárításával teltek, s 20-ára már széles szakaszon biztosított meredek, ám a betörésre alkalmas feljártot a rés leomlott falszakasza. Ekkor veszítette életét a rés elzárásával hiába próbálkozó Pollini mérnökkari százados, a vár erődítési igazgatója. Május 21. hajnalára rendelték el a magyar rohamoszlopok számára az általános támadás időpontját. A fő támadási irány a rés volt, de minden szakaszon nagy erővel rohmozták a védelmi vonalakat, hogy a császári erőket leköссék, s a rés védői ne kaphassanak segítséget. Ez utóbbi teljes sikerrel járt, még Hentzit is sikerült megteveszteni, ő ugyanis az utolsó pillanatig a vízmű védelmét irányította, s csak akkor vezetett fel egy századot a Szent György térre, amikor már a rést elfoglalták a honvédek, ez az erő azonban csekélynek bizonyult kivetésükre. Ebből a szempontból nem volt hiábavaló a 10. honvéd zászlóalj május 4-i nagy véráldozata sem. Vad erővel végrehajtott támadásukból a várparancsnok arra következtetett, hogy innen várható a fő támadás a vár legsebezhetőbb pontja, a vízvezeték ellen. Ezt támasztotta alá az is, hogy az ostrom ideje alatt rendszeresen támadták Kmety és Aulich Lajos tábornok csapatai részéről egyaránt a vízvezeték védműveit. Ezzel együtt csak hatalmas áldozatok árán sikerült birtokba venni Máriássy János alezredes hadosztályának a rést, majd azt követően még véres utcai harcokban kellett levérni a rendkívüli makacssággal harcoló védőrséget.

Végezetül vonjuk meg az ostrom mérlegét abból a szempontból, hogy milyen volt a két fél teljesítménye. Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a szabadságharcban csak honvédeink tudtak emberfeletti bátorsággal küzdeni. Budavár védelme során az ellenfél is ezt tette. Nem volt 1848–49-ben Magyarországon (de az itáliai hadszíntéren sem) hasonló eréllyel védett vár, ahol még a helyzet reménytelenné válásával (réstörés) sem adták fel a harcot. Hentzi nagy ügyességgel és még nagyobb határozottsággal vezette a vár védelmét. Kitűnő parancsnoki teljesítmény volt az övé, amit azonban kétségtelenül elhomályosított Pest bombázása. Nem véletlenül állítottak emlékművet számára már a következő évben. Emögött nyilvánvalóan politikai

demonstrációs szándék is volt, de az is igaz, hogy a császár keresve sem találhatott volna megfelelőbb alanyt a katonai hűség általános értékének megjelenítésére. A bombázáshoz szokás hozzátenni a „semmilyen katonai célszerűséggel nem igazolható” magyarázatot. Valóban igaz, Hentzinek sokkal inkább az ostromüteg telepítését kellett volna akadályoznia minden erejével. Ezt azonban a meglehetősen bizonytalanul irányozható bombavető mozsarakkal nem nagyon lehetett elérni. S az is igaz, hogy Pest felől nem érte támadás a várat. Az viszont nem biztos, hogy Hentzi ezt így is értékelte. Arról tudunk, hogy a vár déli részét lövő gellérthegyi magyar tábori üteg néhány célt tévesztett lövedéke a vár Duna felé néző előterébe hullott, illetve a Lánchíd budai hídfőnél kialakított védművébe. (Egy lövedék még a híd tartóláncát is eltalálta!) Minderről olyan értelmű jelentés jutott Hentzihez, hogy a pesti oldalról is tüzéség lövi a várat. Bayer József is említést tesz arról 1853-ban írott munkájában (Némedy József: *Die Belagerung von Ofen 1686 und 1849*. Pest, 1853), hogy május 8-án röppentyűket szállítottak át Pestre, hogy onnan támadják a vízmű védőit. Úgy tűnik, erről értesülést szereztek a várban is, mert délután elkezdődött a város bombázása, elsősorban azokon a területeken, amelyeket a röppentyűk felállítására jelöltek ki.

A vár bevételére áldozott idő- és erőpazarlásról el kell mondani, hogy nem volt hiábavaló. Amellett, hogy fontos stratégiai pont került ezzel a honvédsereg birtokába, a saját veszteségeknél jóval nagyobbat okozott az ellenfélnek. Négy teljes, jól képzett gyalogos zászlóalj és egy lovas század semmisült itt meg, 710 császári katona meghalt, 4091 fő fogságba került. Ekkora veszteség nem is érte a szabadságharc folyamán a császári-királyi hadsereget, csak Ozoránál. Harci értéküket tekintve azonban azok a csapatok jóval alatta maradtak a budavári helyőrségnek. Ilyen nagy mennyiségű hadianyagot, fegyverzetet pedig harc során egyszer sem szerzett a honvédsereg. Zsákmányul esett 85 db felszerelt löveg, ezek közül 29 tábori löveget azonnal felhasználhattak a készülő támadáshoz. A zsákmány legjelentősebb tételei: 203 db különféle űrméretű lövegcső, 951 mázsa lőpor, 5383 mázsa salétrom, 894 mázsa kén, 3994 db kész ágyútöltés, 4227 db külön-

3.3.2. Fischer L.: Hentzi halála, 1849.

féle bomba és gránát, 8760 db különböző típusú katonai puska, 2829 db puskacső, 7288 db szurony, 2155 db polgári puska. Az igaz, hogy a császári csapatok rendezésében igen jó szolgálatot tett a vár ostromára irányuló hadművelettel eltöltött hosszú idő, s ebből a szempontból Welden legbölcsebb döntésének bizonyult a budavári helyőrség hátrahagyása. A fentiekben írtak alapján azt is látnunk kell azonban, hogy a honvédsereg számára ennél jobb, megvalósítható cél aligha létezett. Ezt a célt pedig teljesítette, vitézül harcolva, megbirkózva olyan műszaki problémák megoldásával is, amilyennel korábban nem találkozott.

GYULA KEDVES

THE ROLE OF BUDA CASTLE IN THE SPRING CAMPAIGN OF 1849

Summary

The general attack launched in December 1848 by the imperial army to crush the Magyar revolution put the Hungarian capital into a strategic position. The imperial supreme commanders made Buda the number-one target of their manoeuvres, hoping that by capturing it they would ultimately quash the revolution, too. They failed to accomplish that merely by taking the capital, because the Hungarian military commanders only eventually gave up Buda and Pest in order to concentrate the Hungarian forces. The moment the Hungarian armies were capable, they immediately launched a counter-attack to recapture the capital.

In phase 1 and 2 of the spring campaign (the Gödöllő and the Komárom operations) the Hungarian army won victory after victory against the main body of the imperial army. Although it was able to drive the Habsburgs out of central Hungary, it was never able to gain the upper hand.

The Hungarian army, however, lacked manpower and resources, in short, the conditions for successfully continuing its offensive. The country's new revolutionary leadership had promised significant reinforcements, so the Hungarian commanders decided in late April to wait. Giving military considerations priority, they decided in the meantime on besieging Buda castle, which, in effect, was in line with revolutionary politics, too. The idea was to most effectively use an involuntary interval in the army's operations. It was not, therefore, a change of strategy; they did not give up the idea of leading an offensive to liberate the west country. Rather, it was that very offensive they sought to prepare the ground for.

The imperial commanders left behind significant garrison troops in the captured Buda castle with the intention of curbing the Hungarians' offensive. That proved to be one of Welden's most fortunate decisions. This fact notwithstanding, the widespread claim, that the Hungarian army's siege of Buda and the time "wasted" there accounted for the balance of advantage ultimately going to the imperial army, cannot be supported. The Hungarian commanders are not to blame for deciding on that strategy; it was the best thing they could do under the given circumstances. There was, however, much oversight in executing the manoeuvre, and the fault of failing to adequately prepare the siege of Buda castle lay chiefly with the Hungarian military leadership.

A BUDAI VÁRPALOTA OSTROMAINAK ÁBRÁZOLÁSAI

A magyar történelem évszázadain végigtekintve a Budavári Palota két olyan nevezetes ostroma említhető meg, amelyeket képzőművészeti ábrázolások is bemutatnak. Az egyik az a hadi események sorozatából álló folyamat, amelyet az 1686. évi visszafoglalásként ismerünk, a másik pedig az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kiemelkedő fontosságú eseménye, az 1849. május 21-i ostrom. A továbbiakban tárgyalt műalkotások a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában találhatóak, sok közülük egyetlen példányként.

Mielőtt az 1686-os visszafoglalás történetével és ábrázolásaival foglalkoznánk, egy korábbi képet mindenképpen meg kell említenünk, ez Erhard Schönnek (1491–1542) az 1541-es ostromot bemutató fametszete (lt. sz.: 209/1930.Gr.). A nagyméretű lapot több dűcről nyomták, s az eredeti dűcök is fennmaradtak a berlini Staatliche Museen metszettárában. Az egyetlen egykorú színezett példány a bécsi Albertina gyűjteményében van, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokában lévő változat új lenyomat. A metszeten a budai várpalota viszonylag pontos ábrázolása mellett az ostromlók tábora, valamint a védők csoportjai is láthatók. Nem véletlenül vált a kompozíció közismertté és közkedvelté, hiszen a későbbi ábrázolások sem tudták a csatakép és veduta e szerencsés ötvözetét felülmúlni. A török uralom kezdete után az annak befejeződését jelző esemény vált a budai várpalota legjelentősebb ostromává, egész Európa sorsát befolyásoló történelmi eseménnyé.

1683-ban a szövetséges csapatok bécsi, majd párkányi győzelme után, szeptember 27-én Esztergom bevételével Buda elérhető közelségbe került. 1683 telén újból előkerült a korábbi terv a török elleni nemzet-

Buda ostroma, 1541. Erhard Schön fametszete (részlet).

